

Componența comandamentului forțelor mongole care au operat în spațiul românesc în 1241-1242

Vasile MĂRCULEȚ *

Abstract: The Command Structure of the Mongolian Forces Which Operated in the Romanian Area in 1241-1242. *In the spring of 1241, the Romanian territory, both intra- as well as extra-Carpathian, was heavily struck by the Mongolian invasion. The Mongolian forces operating there constituted the left flank – je'ün ghar – of the military device designed by Batu and Sübedey with the purpose of attacking Hungary. The left flank was formed of three tümets with troops totaling about 30,000 fighters. The command of the three tümets was assigned to Princes Qadan, Büri, and Boček. Prince Qadan exercised the supreme command over the entire left flank. In 1242, the entire Mongolian high command, formed of fifteen tümen commandants, transited the Romanian territory. Fourteen of them – Batu, Sübedey, Orda, Shiban, Tangqut, Berke, Shingqur, Möngke, Böček, Güyük, Baydar, Büri, Burulday, and Harqasun – retreated through the regions situated north of the Danube; only one, Qadan, advanced through the south of the river, conquering the Vlach-Bulgarian Tsardom.*

Keywords: *Batu, Sübedey, Qadan, Orda, Shiban, Tangqut, Berke, Shingqur, Möngke, Böček, Güyük, Baydar, Büri, Burulday, Harqasun.*

Marea invazie mongolă din 1236-1241 a pus în contact direct civilizația europeană cu o nouă civilizație „a stepelor” și cu un nou popor de origine turanică, cel mongol. Ciocnirea dintre cele două civilizații a fost violentă. Pătrunderea prin forța armelor a mongolilor în spațiul răsăritean și central al continentului a surprins lumea europeană complet nepregătită.

Marea invazie mongolă în Europa

Anticipată de violentul raid din 1221, întreprins de generalii mongoli Sübedey și Djebe în regiunile meridionale din Desht-i Qipchak și stepele ruse, marea invazie mongolă avea să se declanșeze în anul 1236. Invazia mongolă împotriva Europei a fost hotărâtă în *kuriltay*-ul din 1235, în cadrul căruia s-au reunit membrii casei cingghisanide, alături de principalii comandanți militari. Ea a fost o soluție de compromis, rezultată în urma confruntării dintre două puncte de vedere: cel susținut de o tabără, în frunte cu marele han Ögedey (1229-1241), care propunea invadarea Chinei dinastiei Sung, și cel susținut de o grupare, în frunte cu marele general Sübedey și reprezentanții casei lui Jochi, care solicitau invadarea spațiului rus și a Europei răsăritene¹.

* Profesor, doctor în istorie, Colegiul Tehnic „Mediensis”, Mediaș; e-mail: vasilemarculet@gmail.

¹ *The Secret History of the Mongols. The Life and Times of Chinggis Khan.* Translated, Annotated and With Introduction by Urgunge Onon, London and New York, 2005, p. 215-217; *The Secret*

Aflat în imposibilitatea adoptării uneia dintre poziții, conchide Jack Weatherford, *kuriltay*-ul a adoptat „o hotărâre remarcabilă și fără precedent: armata mongolă avea să pornească în toate direcțiile; împărțindu-se, ea va ataca simultan Dinastia Sung și Europa”². Punerea în aplicare a deciziei luate a permis forțelor mongole să înregistreze performanțe militare fără precedent, ce vor mai fi atinse doar în epoca contemporană. „Armata mongolă, angajată în aceste campanii – conchide autorul amintit – se va întinde pe o distanță de cinci mii de mile (cca 8.000 km, n.n.) și până la peste o sută de grade latitudine, fapt neegalat de nicio altă armată până în al Doilea Război Mondial, când Statele Unite și Aliații au luptat în campanii simultane în Europa și Asia”³.

Sub stăpânirea mongolă rămânea un vast teritoriu care se întindea din China până la poalele Munților Carpați. Nu insistăm aici asupra prezentării detaliate a desfășurării invaziei mongole. Acest lucru a fost făcut de-a lungul timpului de numeroși autori, care, fie au abordat derularea mării invazii mongole în ansamblul ei, fie în diferitele regiuni afectate de aceasta⁴.

History of the Mongols. A Mongolian Epic Chronicle of a Thirteenth Century. Translated with Historical and Philological Commentary by I. de Rachewiltz, vol. I, Leiden-Boston, 2004, p. 201; *The Secret History of the Mongols. The Life and Times of Chinggis Khan*. Translated, Annotated, and, with an Introduction by U. Onon, London-New York, 2005, p. 262-263; *Die Geheime Geschichte der Mongolen au seiner mongolischen Niederschrift des Jahres 1240 von der Insel Kode'e im Keluren-Fluß*, erstmalig übersetzt und erläutert von E. Haenisch, Leipzig, 1941, p. 141-142; Cf. J. Weatherford, *Genghis Khan and the Making of the Modern World*, New York, 2004, II, 6, pe <http://flibusta.site/b/403711/read> (accesat: 01.07.2019); Cf. Idem, *Genghis han și nașterea lumii moderne*, București, 2017, p. 237.

² J. Weatherford, *Genghis Khan*, II, 6, pe <http://flibusta.site/b/403711/read> (accesat: 01.07.2019); Idem, *Genghis han*, p. 237.

³ *Ibidem*.

⁴ C. d'Ohsson, *Histoire des Mongols depuis Tchinguis-Khan jusqu'a Timour Bey ou Tamerlan*, t. II, La Haye et Amsterdam, 1834, p. 110-172; G. Strakosch-Grassmann, *Der einfall der Mongolen in Mitteleuropa in den jahren 1241 und 1242*, Innsbruck, 1893, p. 68-181; J. Curtin, *The Mongols in Russia*, Boston, 1908, p. 225-253; G. Pullé, *Historia Mongalorum. Viaggio di F. Giovanni da Piano del Carpine ai Tartarin el 1245-47*, Firenze, 1913, p. 2-3, 179-180; R. Grousset, *Histoire de l'Asie*. III. *Le monde mongol et le Japon*, Paris, MCMXXII, p. 46-49; Idem, *L'empire des steppes. Attila, Gengis-Khan, Tamerlan*, Chicoutimi, Québec, 2006, p. 336-342; H.T. Cheshire, *The Great Tartar Invasion of Europe*, în „The Slavonic Review”, V, 1926-1927, p. 89-105, p. 89-105; A. Sacerdoțeanu, *Marea invazie tătară și sud-estul european*, București, 1933, p. 18-66; V. Minorsky, *Caucasica III: The Alan Capital Mangas and the Mongol Campaigns*, în „Bulletin of the School of Oriental African Studies. University of London”, 14, 1952, 2, p. 221-238; B.D. Grecov, A.I. Iacubovschi, *Hoarda de Aur și decăderea ei*, București, 1953, p. 194-204; A. Decei, *Invazia tătarilor din 1241/42 în ținuturile noastre după Djāmi' ot-Tevārīch a lui Fāzl ol-Lāh Rāšīd od-Dīn*, în Idem, „Relații româno-orientale”, București, 1978, p. 193-208; G. Ronay, *The Tartar Khan's Englishman*, London, 1978 pe <https://epdf.pub/queue/the-tartar-khans-englishman.html> (accesat: 01.07.2019); J.R. Sweeny, *Thomas of Spalato and the Mongols: A Thirteenth-Century Dalmatian view of Mongol Customs*, în „Florilegium”, vol. 4, edited by M. Gervers, Toronto, 1982, p. 156-183; M. Rady, *The Mongol Invasion of Hungary*, în „Medieval World”, November/December 1991, p. 39-46; D. Sinor, *The Mongols in the West*, în „Journal of Asian History”, 33, 1999, 1, p. 1-41; L. Marcello, *Sălbatica „civilizație” a stepelor*, traducere de Liana Gomboșiu, București, 2002, p. 150-152; V. Spinei, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Iași, 1999, p. 381-422; V. Spinei, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thi-*

Spațiul românesc nu a fost ferit de invazia mongolă. El a fost străbătut de gruparea de forțe mongole care constituia flancul stâng al dispozitivului conceput de Batu și Sübedey în vederea atacării Europei Centrale, având drept obiectiv principal ocuparea Ungariei. Ulterior, forțele mongole din componerea acestui flanc au înaintat până în Croația, pe coasta dalmată a Adriaticii. În cursul retragerii spre Asia din primăvara anului 1242, forțele mongole au devastat și supus Croația, Serbia și Țaratul Vlaho-Bulgar.

Știri referitoare la comandanții mongoli și la zonele de operații din spațiul românesc

Informațiile referitoare la desfășurarea evenimentelor militare din spațiul locuit de români, atât la nord, cât și la sud de Dunăre, provin, în primul rând, din două surse. Prima dintre ele o reprezintă lucrarea cărturarului persan Rashid al-Din Fadl Allah, consacrată succesorilor lui Cingghis Han, *Djami el-Tevarikh*, iar cea de-a doua poemul canonicului Rogero de Torre Maggiore, cunoscut sub numele de Rogerius, intitulat *Carmen miserabile*. Celor două surse li se adaugă unele tardive care preiau, în integralitatea lor sau parțial, informațiile transmise de ele.

Potrivit relatării lui Rashid al-Din, în primăvara anului 1241, „Qadan și Büri, mergând împotriva poporului Sasan, au învins acest popor în urma a trei lupte. Böček mergând pe drumul Qara Ukagh-ilor, trecând prin munții din acea parte, a înfrânt poporul Ulagh. De aici a intrat în pădurile și munții Qazaq-Taq, ajungând la stăpânirea lui Mišelav și i-a înfrânt pe dușmanii care se aflau acolo gata de

teenth Century. Translated by Diana Bădulescu, Cluj-Napoca, 2003, p. 406-446; Violeta-Anca Epure, *Invazia mongolă în Ungaria și în spațiul românesc*, în „ROCSIR. Revista Romana de Studii Culturale (pe internet)”, 1-2, 2004, p. 13-26; M. Burgan, *Empire of the Mongols*, New York, 2009, p. 28-34; Al. I. Gonța, *România și Hoarda de Aur 1241-1502*, Iași, 2010, p. 43-82; Sarolta Tatár, *Roads used by the Mongols into Hungary, 1241-1242*, în „Proceedings of the 10th International Congress of Mongolists”, vol. I. „Prehistoric and Historical Periods of Mongolia's Relations with Various Civilizations”, Ulanbaatar, 2012, p. 334-341; P. Jackson, *The Mongols and the West 1221-1410*, London-New York, 2015, p. 58-75; F. Billé, *Batu Khan*, în „Berkshire Dictionary of Chinese Biography”. Editor in Chief by K. Brown, vol. 2, Berkshire Publishing Group, Great Barrington, Massachusetts, 2014, p. 752-756; I. Zimonyi, *The Mongol Campaigns against Eastern Europe*, în Idem, „Medieval Nomads in Eastern Europe”, București-Brăila, 2014, p. 325-348; P. Sophoulis, *The Mongol Invasion of Croatia and Serbia in 1242*, în „Fragmenta Hellenoslavica”, 2, 2015, p. 251-277; K.S. Morrison, *The Fall of Kiev. 6 December 1240 AD*, în „Montview Liberty University Journal of Undergraduate Research”, 1, 2015, 1, art. 2, p. 1-14; Al. V. Maiorov, *The Mongol Invasion of South Rus' in 1239-1240s: Controversial und Unresolved Questions*, în „Journal of Slavic Military Studies”, 29, 2016, 3, p. 473-499; Idem, *The Mongolian Capture of Kiev: The Two Date*, în „Slavonic and East European Review”, 94, 2016, 4, p. 702-714; Al. Majorov, *The Conquest of Rusian Lands in 1237-1240*, în vol. „The Golden Horde in World History”, Editors R. Khakimov, Marie Favereau, Kazan, 2017, p. 86-104; Idem, *The Campaign of Conquest of Central Europe: Military Force and Secret Diplomacy*, în vol. „The Golden Horde in World History”. Editors R. Khakimov, Marie Favereau, Kazan, 2017, p. 110-130; Obrusánszky B., *A tatárok Kivonulásának okai*, în „Székelyföld”, 21, 2017, 9, p. 114-129. J. Laszlovszky, St. Pow, Beatrix F. Romhányi, L. Ferenczi, Z. Pinke, *Contextualizing the Mongol Invasion of Hungary in 1241-42: Short- and Long-Term Perspectives*, în „Hungarian Historical Review”, 7, 2018, p. 419-450.

luptă. (...). Qadan a plecat cu o oaste și a cucerit teritoriile Taqut, Arbaraq și Asraf și l-a urmărit pe kiral, care era suveranul acestor regate, până la țărmul mării. Când el s-a imbarcat pe o corabie în orașul Mlikin, care se află pe țărmul mării, și a mers pe mare, Qadan s-a întors și apoi, după mari lupte, a cucerit Qirqin și Qila, care sunt orașe ale ulaqut-ilor”⁵.

Un izvor important pentru demersul nostru îl reprezintă poemul epic *Carmen Miserabile*, realizat de canonicul Rogerio (Rogerius) de Torre Maggiore, contemporan evenimentelor, care surprinde dimensiunile mării invazii mongole în Transilvania și Ungaria. Cu privire la comandantii mongoli, Rogerius consemnează: „Regele regilor și domnul tătarilor care au intrat în Ungaria pe nume se chema Bathus (Batu, n.n.). Sub el, șef mai puternic era Bochetor. Cadan era considerat ca mai cinstit. Regi mai mari între tătari erau socotiți Coacton, Feycan, Peta, Hermeus, Cheb și Ocadar”⁶.

În continuarea relatării sale, călugărul Rogerio (Rogerius), prezentând desfășurarea invaziei mongole în spațiul locuit de români, intra și extracarpatic, consemna că „regele Cadan după ce a făcut un drum de trei zile prin pădurile dintre Ruscia (Rusia, n.n.) și Comania, a sosit la bogata Rudana (Rodna, n.n.), o așezare a teutonilor, situată între munți înalți (...). Bochetor, împreună cu alți regi, trecând peste râul căruia i se spune Zerech (Siret, n.n.) a ajuns în țara episcopului comanilor și, învingând oamenii care se strânseseră pentru luptă, au început să ocupe toată țara”⁷.

Informațiile transmise de Rogerius au fost preluate în integralitatea lor de Antonio Bonfini în lucrarea *Rerum Ungaricarum Decades Quatuor cum Dimidia*. Potrivit consemnării acestuia, „regele regilor, care predomina peste ceilalți se numea Bathus (Batu, n.n.), iar Bochetor era comandantul armatei (militiae praefectus). De asemenea, Cadan (Qadan, n.n.), Coacton, Pheycan, Peta, Hermes, Chebus și Ochadar, care erau socotiți mai mari între regii prețuiți ai tătarilor”⁸. Aflăm, de asemenea, și din lucrarea acestuia că prințul „Cadan a venit timp de trei zile prin pădurile dintre Cumania și Rutenia până la Rodanam (Rodna, n.n.) (...). Bochetor împreună cu alți regi ai tătarilor, trecând râul numit Zerecho (Siret, n.n.) ajungând în ținuturile episcopului cumanilor, de îndată i-a împrăștiat pe cei așezați acolo, punându-i pe fugă, luând în stăpânire și dând foc”⁹.

Alte izvoare, preiau și reproduc sau parafrazează după lucrările lui Rogerius și Antonio Bonfini știrile referitoare la numele comandantilor mongoli care au trecut prin Transilvania. Unul dintre aceste izvoare, o cronică germană târzie din

⁵ Rashid al-Din, *The Succesors of Gebghis Khan*. Translated from the Persian J.A. Boyle, New York and London, 1971, p. 70-71.

⁶ M. Rogerius Canonici Varadiensis, *Carmen miserabile*, în „Rerum Hungaricarum, Monumenta Arpadiana”, edidit St. L. Endlicher, Sangalli, 1849, § 19. A se vedea și Rogerius, *Carmen miserabile (Cântecul de jale)*, edidit G. Popa-Lisseanu, în „Fontes Historiae Daco-Romanorum (Izvoarele istoriei românilor)”, vol. V, București, 1935, § XIX.

⁷ *Ibidem*, § 20. A se vedea și *Ibidem*, § XX.

⁸ Antonii Bonfinii, *Rerum Ungaricarum Decades Quatuor cum Dimidia*. His accessere Ioan. Sambuci aliquot appendices, Francofurti, MDLXXXI, p. 293.

⁹ *Ibidem*.

secolul al XVII-lea, *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, consemnează că „Bathus, regele regilor, predomina peste ceilalți, iar Bochetor era comandantul armatei, la fel Coacton, Pheycan, Pera, Hermes, Chebus și Ochadar, care erau socotiți mai mari între regii prețuiți ai tătarilor” și că în Transilvania a operat prințul Qadan, care, „cu armata tătarilor, a mers asupra Rodnei”¹⁰.

Organizarea armatei mongole

Stabilirea comandamentului reprezintă un demers care nu poate fi realizat și înțeles în afara cunoașterii modului de organizare a armatei mongole. Informații referitoare la organizarea armatei mongole regăsim într-o serie de izvoare contemporane sau tardive. Reținem, spre exemplu, dintre acestea, știrile cuprinse în relatarea călugărului Giovanni Piano del Carpine, însărcinat de papa Innocentius IV cu o misiune diplomatică la curtea mongolă în anul 1246, în cea a lui Marco Polo, care a trăit, între 1274 și 1291, la curtea marelui han Qubilai sau în lucrarea autorului persan ‘Ala-ad-Din ‘Ata-Malik Juvaini.

Potrivit informațiilor de care dispunem, armata mongolă era organizată pe sistem zecimal, respectiv în unități și mari unități formate din 10, 100, 1.000 și 10.000 de oameni¹¹. Unitățile formate din 10 luptători se numeau *arban* (*arbat*, la plural), cele din 100 de luptători (10 *arbat*-uri) se numeau *jaghun* (*jaghut*, la plural), cele din 1.000 de oameni (10 *jaghut*-uri sau 100 de *arbat*-uri) se numeau *minqan* (*minqat*, la plural), iar cele formate din 10.000 de războinici (10 *miqat*-uri, 100 *jaghut*-uri, 1.000 *arbat*-uri) se numeau *tümen* (*tümet*, la plural)¹². Marile unități militare ale armatei mongole, respectiv *tümet*-urile erau capabile, datorită efectivelor avute și capacității de luptă de care dispuneau, să deruleze operațiuni militare, fie independent, fie în colaborare cu alte mari unități de același tip.

În timpul desfășurării operațiunilor militare, oastea mongolă era împărțită în trei corpuri de bază: centrul, numit *töb* sau *qol*, flancul drept sau *baraghun ghar* și

¹⁰ *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum sive Annales Hungarici et Transilvanici*, edidit J. Trausch, Pars I: *Complectes Annales Ann. 990-1630*, Coronae, MDCCCXLVII, p. 16-17 și n. 31 și 33.

¹¹ *The Mongol Mission. Narratives and Letters of the Franciscan Missionaries in Mongolia and China in The Thirteenth and Fourteenth Centuries*. Edited and with an Introduction by Chr. Dawson, New York, 1955, p. 26; Friar Giovanni Di Plano Carpini, *The Story of the Mongols whom we call the Tartars*. Translated with an Introduction by E. Hildinger, Boston, 1996, p. 71; G. Pullé, *op. cit.*, p. 86; *The Travels of Marco Polo [The Venetian]*. Translation and Edited with Introduction by M. Komroff, New York-London, 1953, p. 93-94; *The Travels of Marco Polo*. With an Introduction by B. Colbert, Ware, 1997, p. 71-72; *Cartea lui Marco Polo, zis și milionul, cetățean al Veneției, în care se istorisește minunățiile lumii*, traducere de Em. Grosu, București, 2004, p. 117-118; ‘Ala-ad-Din ‘Ata-Malik Juvaini, *Genghis Khan. The History of the World Conqueror*, translated from the text of M.M. Qazvini by J.A. Boyle. With a new Introduction and Bibliography by D.O. Morgan, Manchester, 1958, p. 31.

¹² T. May, *The Mongol Art of War. Chinggis Khan and the Mongol Military System*, Bransley, 2007, www.pen-and-sword.co.uk (accesat: 12.01.2019); J. Chambers, *The Devil's Horsesmen. The Mongol Invasion of Europe*, London, 1979, p. 54; M. Burgan, *op. cit.*, p. 28; V. Spinei, *The Great Migrations*, p. 410; D. Nardo, *Genghis Khan and the Mongol Empire*, Detroit-New York-San Francisco-New Haven-Waterville-London, 2010, p. 40-41; В.Б. Коцеев, *Еще раз о численности монгольского войска в 1237 году*, în „Вопросы истории”, 10, 1993, p. 132.

flancul stâng sau *je 'ün ghar*¹³. Fiecare corp de oaste avea în componere mai multe *tümet*-uri. Comandanții de *tümen*, fie prinți ai casei domnitoare, fie mari *noyani*, erau cei care formau comandamentul suprem.

Controversa din istoriografia problemei

Informațiile transmise de izvoarele prezentate au primit interpretări diferite din partea istoricilor cu privire la identificarea comandanților mongoli care au operat în spațiul românesc intra și extracarpatic, în 1241. Concluziile formulate sunt deosebit de variate și, în multe cazuri, contradictorii, unele în totală opoziție cu conținutul informațiilor transmise de surse. Asemenea opinii diferite și divergente s-au formulat, atât în istoriografia universală, cât și în cea românească.

O primă categorie a opiniilor exprimate o reprezintă cea a istoricilor care ignoră total informațiile transmise de sursele analizate. Concluziile lor se încadrează în categoria celor care vin în totală contradicție cu conținutul informațiilor transmise de izvoare. În istoriografia străină, asemenea păreri au exprimat istorici precum John Joseph Saunders sau James Chambers. Contrar tuturor informațiilor existente, aceștia conchid că spațiul românesc, atât cel intra, cât și cel extracarpatic a fost străbătut și devastat de grupările de forțe mongole comandate de marele noyan Sübedey și prințul Güyük, fiul marelui han Ögedey¹⁴.

O a doua categorie de opinii aparține istoricilor care acceptă parțial informațiile transmise de izvoare. În rândul acestora, reținem din cadrul istoriografiei străine concluziile istoricilor Constantin d'Ohsson, Harold T. Cheshire sau, mai recent, pe cea alui Martyn Rady. Potrivit opiniilor formulate de ei, spațiul românesc a fost străbătut în anul 1241 de forțele mongole comandate de generalul Sübedey și de prințul Qadan, un alt fiu al marelui han Ögedey, participant la campanie¹⁵.

O a treia categorie a părerilor exprimate aparține acelor istorici care valorifică doar parțial informațiile transmise de Rashid al-Din. În consecință identifică în spațiul românesc prezența unui sau a altuia dintre comandanții mongoli menționați de autorul persan. Asemenea opinii au exprimat în istoriografia străină istoricii René Grousset sau, mai recent, Denis Sinor. Aceștia se limitează să susțină că în timpul invaziei din 1241, spațiul românesc a fost străbătut de grupările de forțe mongole comandate de prinții cingghisanizi Qadan și Büri, care au trecut prin Moldova și Transilvania¹⁶. Gruparea mongolă care a operat în spațiul românesc sud-carpatic este complet ignorată.

O altă categorie de opinii o reprezintă cele ale istoricilor care, combinând informațiile transmise de Rashid al-Din și Rogerio de Torre Maggiore, susțin trecerea prin spațiul românesc a tuturor comandanților mongoli menționați de aceștia. Reținem din rândul opiniilor de acest tip pe cele formulate în istoriografia străină de Gustav Strakosch-Grassmann sau, mai recent, de Peter Jackson care

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ J.J. Saunders, *op. cit.*, p. 85-86; J. Chambers, *op. cit.*, p. 93, R.A. Gabriel, *Subotai the Valiant. Genghis Khan's Greatest General*, Westport, London, 2004, p. 111.

¹⁵ C. d'Ohsson, *op. cit.*, p. 138, 148; H.T. Cheshire, *op. cit.*, p. 96; M. Rady, *op. cit.*, p. 44.

¹⁶ R. Grousset, *Histoire de l'Asie*, III, p. 48; Idem, *L'empire des steppes*, p. 340; D. Sinor, *op. cit.*, p. 13.

susțin că prinții Qadan și Buri au operat cu trupele lor în Transilvania, marele noyan Baghatur sau Bogutai a acționat în Moldova, iar Böček în Muntenia¹⁷.

O serie de cercetători, comparând informațiile transmise de Rashid al-Din și Rogerio de Torre Maggiore, au ajuns la concluzia conform căreia prin spațiul românesc au trecut trei corpuri de oaste mongole, comandate de prinții Qadan, Buri și Böček, dând astfel credit total știrilor transmise de cronicarul persan. În acest sens s-au exprimat, spre exemplu, Vladimir Minorsky și, recent, Obrusánszky Borbála. Primul dintre cei doi istorici conchide că prinții Qadan și Buri au trecut prin Transilvania, iar Böček prin Moldova¹⁸. La rândul ei, cercetătoarea maghiară este de părere că prințul Qadan a trecut prin Pasul Bârgăului, spre Rodna, Buri a pătruns în Țara Bârsei prin Pasul Oituz, iar Böček (Büdzsek, la autoarea maghiară) a străbătut Moldova și Muntenia, intrând în Transilvania pe Valea Oltului¹⁹.

În acest punct al demersului nostru considerăm necesar să facem câteva precizări. În primul rând, prezența prințului Güyük și a generalului Sübedey în spațiul românesc nu este confirmată, nici direct, nici indirect, de nicio sursă. În consecință, o considerăm exclusă. Dacă pentru includerea prințului Güyük în rândul comandanților mongoli, care au operat în spațiul românesc, nu există nicio justificare, nominalizarea generalului Sübedey în rândul aceluiași se poate justifica printr-o confuzie generată de informația lui Rogerio de Torre Maggiore, potrivit căreia unul dintre comandanții mongoli care au operat în spațiul românesc a fost Bochetor, care, potrivit aceluiași autor, a fost „comandantul armatei (*militiae praefectus*)”. Acesta a fost, de asemenea, identificat cu un anume Baghatur, nume care este, în același timp, un titlu, purtat de unii comandanți, inclusiv de Sübedey.

Potrivit altor opinii, exprimate de unii istorici români, Bochetor a fost un comandant mongol care a operat în spațiul românesc est-carpatic și în Transilvania²⁰. Istoricul Victor Spinei nu exclude posibilitatea identificării lui Bochetor cu prințul Berkecher, un alt fiu al lui Jochi²¹. Peter Jackson vede în el un posibil noyan *Bogutai (Baghatur?)*²².

Prin prisma raportării la informațiile transmise de Rashid al-Din, considerăm că asemenea identificări sunt excluse. În realitate, un comandant mongol cu acest nume nu a existat. Asocierea informațiilor transmise de Rashid al-Din cu cele oferite de Rogerius și de Antonio Bonfini, ne relevă o suprapunere totală a direcțiilor și zonelor de operații în care au acționat forțele comandate de Böček și cele comandate de acest Bochetor. Ca urmare, ne raliem opiniilor acelor istorici care identifică în cei doi o singură persoană, respectiv pe prințul Böček. Numele Bochetor, în realitate este o formă coruptă a numelui acestuia sau a formei Böček Baghatur²³.

¹⁷ G. Strakosch-Grassmann, *op. cit.*, p. 94-97; P. Jackson, *op. cit.*, p. 63-64.

¹⁸ V. Minorsky, *op. cit.*, p. 227.

¹⁹ Obrusánszky B., *op. cit.*, p.117.

²⁰ A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 33-37; I. Lupaș, *Voievodatul Transilvaniei în sec. XII-XIII*, în Idem, „Din istoria Transilvaniei”, București, 1988, p. 45.

²¹ V. Spinei, *The Great Migrations*, p. 430.

²² P. Jackson, *op. cit.*, p. 64.

²³ Al. I. Gonța, *op. cit.*, p. 43-44; V. Spinei, *The Great Migrations*, p. 430.

Pe baza informațiilor pe care le deținem, suntem în măsură să conchidem că în timpul mării invazii mongole, respectiv în anul 1241, în spațiul locuit de români au operat forțe mongole de valoarea a trei *tümet*-uri, însumând circa 30.000 de luptători, comandate de prinții cinghisanizi Qadan, Böček și Büri. Spațiul acoperit de acestea s-a întins din extremitatea nordică a Transilvaniei și până pe linia Dunării. Corpurile de oaste mongole au operat pe trei direcții diferite.

Ne menținem opinia exprimată cu alt prilej, potrivit căreia Qadan a pătruns în Transilvania, fie prin Depresiunea Dornelor, prin Pasul Ilva, aflat la o altitudine de circa 900 m, fie peste plaiurile Munților Bârgăului, până la cetatea Rodnei. Qadan a dezvoltat apoi ofensiva operând în teritoriile de la nord de Mureș, pe direcția principală Rodna – Bistrița – Dej – Cluj – Zalău – Oradea – Arad²⁴.

Büri a înaintat prin regiunile de la răsărit de Carpații Orientali, dintre munți și Siret până în zona Buzăului sau a Vrancei, a pătruns apoi în Pasul Oituzului, unde a distrus întăriturile de tip prisacă (*indagines*), ridicate de „Olleraci / Oll’aci / Olaci și Siculi”²⁵, a nimicit detașamentele militare care apărau pasul și a deșuat în Țara Bârsei, unde a zdrobit împotrivirea voievodului Transilvaniei, Posa (Pousa)²⁶. A dezvoltat apoi ofensiva în teritoriile de la sud de Mureș pe direcția principală Brașov – Făgăraș – Sibiu – Alba Iulia – Orăștie – Deva – Cenad²⁷.

Trupele comandate de Böček au desfășurat operațiuni militare în regiunile dintre Siret și Prut, până în regiunea Vrancei anihilând împotrivirile formațiunilor politice locale sau alogene, precum cele ale Qara Ulagh-ilor. După trecerea *tîmen*-ului comandat de Büri în Țara Bârsei, Böček a traversat pe malul drept al Siretului, zdrobind rezistența locală din Episcopia Cumanilor. Și-a continuat ofensiva în regiunile septentrionale ale Munteniei, anihilând rezistența formațiunii politice a lui *Mišelav*, identificat, de majoritatea specialiștilor, cu voievodul Seneslau, amintit în 1247, a străbătut Oltenia și Banatul de Severin, trecând apoi munții *Qazaq-Taq*, cel mai probabil, prin Pasul Poarta Orientală sau Domașnea (540 m), din culoarul Timiș-Cerna, pentru a face joncțiunea cu restul forțelor mongole din Ungaria²⁸.

²⁴ V. Mărculeț, I. Mărculeț, *Cu privire la direcțiile de deplasare și efectivele forțelor mongole care au acționat în anul 1241 în spațiul românesc*, în „Buletinul Muzeului Militar Național Regele Ferdinand I”, serie nouă, 12, 2014, p. 18.

²⁵ *Die Annalen des Tholomeus von Lucca in doppelter fassung nebst Teilen der Gesta Florentinorum und Gesta Lucanorum*, Herausgegeben von B. Schmeidler, în „Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum rerum Germanicarum”, Nova Series, t. VIII, Berolini MCMXXX, p. 117; Marinus Sanutus dictus Torsellus, *Liber secretorum fidelium Crucis super Terrae Sanctae recuperatione et conservatione*, Hanoviae, MDCXI, p. 214; Marino Sanudo Torcello, *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross. Liber Secretorum Fidelium Crucis*. Translated by P. Lock, London-New York, 2011, p. 340; Paulinus von Veneding, *Bruchstücke aus der Weltchronik (I. Recension)*, vol. I, edidit W. Holtzmann, Roma, 1927, p. 29.

²⁶ *Annales Friacenses*, edidit L. Weiland, în „Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum”, t. XXIV, Hannoverae, MDCCCLXXIX, p. 65; *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. I, p. I. 1199-1345, culese și însoțite de note de Nic. Densusianu, București, 1887, p. 188, nr. CXLIV; A. Decei, *op. cit.*, p. 201.

²⁷ V. Mărculeț, I. Mărculeț, *art. cit.*, p. 18.

²⁸ *Ibidem*, p. 19-20.

Cele trei *tümet*-uri, comandate de Qadan, Böček și Būri, au constituit flancul stâng – *je'ün ghar* – al dispozitivului militar mongol, conceput de Batu și Sübedey, pentru ducerea operațiunilor militare împotriva Ungariei. Atenția pe care toate izvoarele de care dispunem i-o acordă prințului Qadan ne îndreptățește să susținem că el a fost cel care a exercitat comanda întregului flanc stâng.

Informațiile de care dispunem ne permit să conchidem că întregul comandament al forțelor mongole care au operat în spațiul românesc nord-dunărean s-a ridicat la peste 30 de persoane. El era constituit din prinții cinghisanizi Qadan, comandant de *tümen* și al întregului flanc stâng al dispozitivului militar mongol, angajat în ofensivă spre vest, Böček și Būri, comandanții altor două *tümet*-uri, precum și din noyanii comandanții *minqat*-urilor din compunerea acestora, în număr de 30.

În primăvara-vara anului 1242, retragerea spre Asia s-a făcut prin spațiul românesc, nord și sud-dunărean. Fără îndoială, în acest context a intrat Rogerio de Torre Maggiore în contact cu comandanții mongoli pe care-i nominalizează, este adevărat cu nume corupte, anume Coacton, Feycan, Peta, Hermeus, Cheb și Ocadar.

Cu o singură excepție, întregul comandament mongol a tranzitat în primăvara-vara anului 1242 spațiul românesc nord-dunărean. Excepția o reprezintă prințul Qadan, care în momentul retragerii era angajat în campania de supunere a Țaratului Vlaho-Bulgar.

Fără îndoială, sub numele comandanților mongoli menționați de Rogerio de Torre Maggiore și de autorii care l-au preluat, anume Coacton, Peta, Feycan (Pheycan), Hermeus (Hermes), Cheb (Chebus) și Ocadar (Ochadar), se ascund unii dintre comandanții mongoli de *tümet*-uri, precum și unii comandanții de *minqat*-uri, participanți la invazie. Identificarea lor s-a aflat în atenția unor istorici. Răspunsurile oferite de aceștia au fost diferite.

Spre exemplu, Hansgerd Göckenjan a propus identificarea lui Coacton cu Güyük²⁹. În opinia noastră, identificarea propusă de istoricul german rămâne una destul de discutabilă. Referitor la Peta, lucrurile stau cam la fel cu cele care au în vedere identificarea lui Bochetor. Nicio altă sursă, cu excepția lucrării lui Rogerius și a izvoarelor târzii care preiau informațiile acestuia, nu menționează vreun comandat mongol, indiferent de rang, cu acest nume. Istoricii René Grousset, John Joseph Saunders sau János M. Bak și Martyn Rady îl identifică cu prințul Baydar³⁰. Din punctul nostru de vedere, identificarea propusă de istoricii amintiți nu poate fi susținută cu argumente solide. Raportând informațiile referitoare la operațiunile militare desfășurate de Peta în Polonia, la cele provenite din alte surse, care redau acțiunile lui Orda, constatăm că acestea coincid. În concluzie, considerăm că acest comandant mongol, cu un nume inventat de Rogerius, este, cel mai probabil, unul și același cu prințul Orda.

²⁹ H. Göckenjan, J.R. Sweeney, *Der Mongolensturm: Berichte von Augenzeugen und Zeitgenossen, 1235-1250*, Graz, Styria, 1985, p. 202, n. 92.

³⁰ R. Grousset, *L'empire des steppes*, p. 339; H. Göckenjan, J.R. Sweeney, J.M. Bak, M. Rady, în *Master Roger, op. cit.*, p. 163, n 9; J.J. Saunders, *op. cit.*, p. 85.

Feycan (Pheycan) este, cel mai probabil, fratele lui Batu, prințul Shiban. De altfel, pentru o asemenea identificare se pronunță și editorii lucrării lui Rogerio de Torre Maggiore, istoricii János M. Bak și Martyn Rady, care, în ediția realizată de ei, transcriu numele comandantului mongol, atât în textul latin, cât și în traducerea în limba engleză, nu în forma „Feycan (Pheycan)”, ci în forma „Seyban”³¹.

În ceea ce-l privește pe Cheb (Chebus), Hansgerd Göckenjan se pronunță pentru o posibilă identificare a lui cu renumitul general al lui Cingghis han, Jebe³². În opinia noastră, o asemenea identificare este categoric exclusă, deoarece, generalul Jebe nu a participat la invazia mongolă din 1236-1242, din simplul motiv că era mort de 13 ani la debutul acesteia, respectiv de 18 ani în 1241, în momentul atacării Ungariei. Așa cum se știe, acesta murise, în condiții obscure, în zilele premergătoare confruntării de la Kalka, din 31 mai 1223, dintre forțele mongole și cele ruso-cumane³³. Nu este exclus, ca sub acest nume să se ascundă un alt mare comandat mongol de *tümen*, pe care nu-l putem, însă, identifica, sau, poate, doar un comandant al unei unități de 1.000 de luptători, respectiv al unui *minqan*.

O situație asemănătoare întâlnim și în cazul lui Hermeus (Hermes). Nu cunoaștem niciun comandat mongol de *tümen* al cărui nume să poată fi asociat cu cel al acestuia. Ca urmare, nu excludem, nici în cazul lui, posibilitatea ca el să fi fost, dacă nu un comandant de *tümen*, tot un comandat de *minqan*.

Comandantul mongol numit Ocadar (Ochadar) de Rogerio de Torre Maggiore și de Antonio Bonfini a fost identificat, ipotetic, de Hansgerd Göckenjan cu însuși marele han Ögedey³⁴. În opinia noastră, o asemenea identificare este lipsită de orice fundament, întrucât Rogerio menționează în lucrarea lui doar comandantii mongoli pe care i-a cunoscut nemijlocit, iar marele han nu a participat la campanie. Credem că și în această situație ne aflăm în prezența transcrierii greșite a numelui unui participant activ la invazie, anume același Baydar.

Retragerea mongolă (1242)

În primăvara anului 1242, lui Batu, aflat în Ungaria, pregătind ofensiva spre vest, i-a parvenit știrea morții marelui han Ögedey, survenită în decembrie 1241. Interesat direct în alegerea noului mare han, Batu a dispus încetarea ofensivei și

³¹ Master Roger, *op. cit.*, XIX (19); Cf. J.M. Bak, M. Rady, în Master Roger, *op. cit.*, p. 163, p. 163, n. 7.

³² H. Göckenjan, J.R. Sweeney, *op. cit.*, p. 202, n. 96.

³³ St. Pow, *The Last Campaign and Death of Jebe Noyan*, în „Journal of the Royal Asiatic Society”, 27, 2017, 1, p. 31-51; a se vedea și varianta în limba rusă, Idem, *Последняя кампания и смерть Джебе-нойона*, în „Золотоордынское обозрение”, 5, 2017, 4, p. 698-724; Chr. P. Atwood, *Jebe (Yeme)*, în Idem, „Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire”, New York, 2004, p. 265; P.D. Buell, *Essay 2: Mongol Empire (1206-1260)*, în Idem „Historical Dictionary of the Mongol World Empire”, Lanham, Maryland and Oxford, 2003, p. 35; Idem, *Sübe’etei Ba’atur (1176-1248)*, în Idem, „Historical Dictionary”, p. 257; Cf. R.A. Gabriel, *Subotai the Valiant. Genghis Khan’s Greatest General*, Westport-London, 2004, p. 102.

³⁴ H. Göckenjan, J.R. Sweeney, *op. cit.*, p. 202, n. 97.

retragerea forțelor mongole spre Asia.

Replierea armatei mongole spre Asia s-a făcut în marea ei majoritate prin spațiul românesc nord-dunărean, care a avut din nou de suferit de pe urma trecerii mongolilor. Cu acest prilej, prin aceste regiuni a tranzitat și comandamentul mongol, format din comandanții *tümet*-urilor.

Asocierea informațiilor transmise de Rashid al-Din și Rogerio de Torre Maggiore ne-a permis identificarea unui număr de 14 comandanți mongoli care au tranzitat în primăvara-vara anului 1242 spațiul românesc nord și sud-dunărean. Aceștia au fost, în calitate de comandanți de *tümet*-uri, prinții cingghisanizi Batu, Orda, Shiban, Tangqut, Berke, Shingqur, Möngke, Böček, Güyük, Baydar și Büri, cărora li se alăturau marii noyani Sübedey, Burulday și Harqasun³⁵.

Excepția de la traseul urmat de armata mongolă l-a reprezentat o grupare de forțe, comandată de prințul Qadan, care, după victoria asupra regelui Bela IV, din primăvara anului 1241, primise misiunea de a-l captura pe suveranul maghiar. Gruparea mongolă avansase, în urmărirea regelui Bela, până pe coasta Mării Adriatice.

În primăvara anului 1242, relatează Rashid al-Din, „când vestea morții hanului nu ajunsese încă la ei”, Qadan a ocupat „teritoriile Taqut (croaților, n.n.), Arbaraq (albanezilor, n.n.) și Asraf (sârbilor, n.n.)”³⁶. Prințul mongol s-a îndreptat apoi împotriva țării *Ulaqut*, respectiv împotriva Țaratului Vlaho-Bulgar, capturând, în urma operațiunilor militare desfășurate împotriva acestui stat, orașele „Qırqın și Qıla”³⁷.

Foarte probabil, ordinul de retragere a forțelor mongole spre Asia, dat de Batu, l-a aflat pe prințul Qadan în faza finală a acțiunii de supunere a Țaratului Vlaho-Bulgar sau chiar după încheierea operațiunilor militare desfășurate în acest scop. În consecință, el s-a repliat, cel mai probabil pe la gurile Dunării, făcând joncțiunea cu restul forțelor mongole undeva la nord de această regiune.

Considerații finale

În finalul studiului nostru suntem în măsură să conchidem că în 1241, anul mării invazii mongole, spațiul românesc nord-dunărean a fost lovit de forțe mongole de nivelul a trei *tümet*-uri, însumând circa 30.000 de luptători sub comanda prinților cingghisanizi Qadan, Böček și Büri. Acestea au acoperit un teritoriu cuprins între nordul extrem al Transilvaniei și linia Dunării. Forțele mongole care au operat în spațiul românesc au constituit flancul stâng – *je'ün ghar* – al dispozitivului militar conceput de Batu și Sübedey, în vederea atacării Ungariei. În această fază a invaziei, comanda asupra întregului flanc stâng i-a fost încredințată prințului Qadan.

Qadan (*Kadan*) a operat, cu forțele sale, de valoarea unui *tümen*, în regiunile transilvănene de la nord de Mureș, pe direcția principală Rodna – Bistrița – Dej

³⁵ Rashid al-Din, *op. cit.*, p. 56-71; Master Roger, *op. cit.*, XIX (19).

³⁶ *Ibidem*, p. 70; V. Minorsky, *op. cit.*, p. 227.

³⁷ *Ibidem*, p. 71; *Ibidem*.

– Cluj – Zalău – Oradea – Arad. După ocuparea Ungariei, prințul mongol, pornit în urmărirea regelui Bela IV al Ungariei, a înaintat până în Dalmația, pe coasta Mării Adriatice. Eșuând în tentativa de a-l captura pe suveranul maghiar, Qadan și-a îndreptat forțele spre regiunile sud-dunărene, devastând și ocupând Croația, teritoriile ale Albaniei, Serbiei și Țaratul Vlaho-Bulgar, inclusiv teritoriile din spațiul istro-pontic.

Büri a operat inițial în regiunile cuprinse între Carpații Orientali și Siret, până în zona Buzăului sau a Vrancei. Prin Pasul Oituz a deбуșat în Țara Bârsei, unde a zdrobit împotrivirea voievodului Transilvaniei, Posa (Pousa). A dezvoltat apoi ofensiva în teritoriile de la sud de Mureș pe direcția principală Brașov – Făgăraș – Sibiu – Alba Iulia – Orăștie – Deva – Cenad.

Böcek a desfășurat operațiuni militare în regiunile extracarpătice. Inițial, el a operat în teritoriile dintre Siret și Prut, până în regiunea Vrancei, anihilând împotrivirile formațiunilor politice locale sau alogene, precum cele ale Qara Ulagh-ilor. După trecerea lui Büri în Țara Bârsei, Böcek a traversat pe malul drept al Siretului, a zdrobit rezistența locală din Episcopia Cumanilor și a continuat ofensiva în regiunile nordice ale Munteniei, anihilând rezistența formațiunii politice a lui *Mišelav*, foarte probabil una și aceeași persoană cu voievodul Seneslau, amintit în 1247, a străbătut Oltenia și Banatul de Severin, trecând apoi munții *Qazaq-Taq*, cel mai probabil, prin Pasul Poarta Orientală sau Domașnea (540 m), din culoarul Timiș-Cerna, pentru a face joncțiunea cu restul forțelor mongole din Ungaria.

În primăvara-vara anului 1242, în timpul retragerii spre Asia, spațiul românesc nord-dunărean a fost tranzitat de 14 comandanți mongoli, care au operat în Ungaria, anume: Batu, Orda, Shibani, Tangqut, Berke, Shingqur, Möngke, Böcek, Güyük, Baydar și Büri, cărora li se alăturau marii noyani Sübedey, Burulday și Harqasun. Concomitent, prințul Qadan era angajat în sudul Dunării, în operațiunile militare de supunere a Țaratului Vlaho-Bulgar.

